

آثار متقابل نذورات در هیئت‌های مذهبی

و متغیرهای کلان اقتصادی در ایران

محمدصادق جاودان*

داود منظور**

سجاد رجبی***

چکیده

یکی از پدیده‌های مهم اقتصادی در جوامع اسلامی مسئله نذر است که با مذهب و فرهنگ گره خورده است. از مهم‌ترین انواع نذر که در جوامع گذشته و امروزی قابل شناسایی است، نذرهای الزام‌آور و غیرالزام‌آوری است که در بستر هیئت‌های مذهبی انجام می‌گیرد. هدف این مقاله بررسی آثار متقابل نذورات در بستر هیئت‌های مذهبی و شاخص‌های کلان اقتصادی شامل میزان اشتغال، ضریب جینی و تولید ناخالص داخلی است.

داده‌های اولیه برای اجرای مدل، با استفاده از پرسشنامه از ۴۵ خبره، استخراج، به سبک مثلثی فازی شده و در انتها نیز طبق تکنیک CFCS دی‌فازی شده و برای تحلیل آرا از معادلات ساختاری با رویکرد حداقل مربعات جزئی (PLS) استفاده شده است. نتایج نشان داده است افزایش حجم نذورات در اقتصاد بر افزایش اشتغال با ضریب مسیر ۰,۴۸، افزایش تولید ناخالص داخلی با ضریب مسیر ۰,۳ و کاهش ضریب جینی با ضریب مسیر ۰,۲۸ مؤثر است. همچنین کاهش تورم و بهبود فضای کسب‌وکار به ترتیب با ضریب مسیرهای ۰,۹۲ و ۰,۸۸ بیشترین اثر را بر افزایش حجم نذورات در کشور داشته‌اند.

واژگان کلیدی: نذر، هیئت‌های مذهبی، معادلات ساختاری، بخش سوم اقتصاد، متغیرهای کلان اقتصادی، حداقل مربعات جزئی.

طبقه‌بندی JEL: B59, C19, O17, L31, L32.

۱. مقدمه

بخش سوم اقتصاد یا بخش خیرخواهانه یا غیرانتفاعی روزه‌روز در جهان در حال گسترش بوده و از اهمیت بیشتری برخوردار می‌شود. انگیزه خیرخواهی مبتنی بر ایثار و نوع‌دوستی در نهادهای بخش سوم اقتصاد نسبت به نهادهای خصوصی (بخش اول) و کارایی بیشتر و هزینه‌های پایین‌تر آنها نسبت به بخش دولتی (بخش دوم) برای ارائه خدمات اجتماعی و عام‌المنفعه باعث توجه روزافزون جوامع و نیز توجه روزافزون دانش اقتصاد به ارتقای بهره‌وری و توسعه علمی و عملی این بخش معطوف شده است که حجم روبه گسترش مطالعات در دهه اخیر نشانگر آن است تا جایی که در کشورهای توسعه‌یافته، امروزه بخش عظیمی از تولید ناخالص داخلی و اشتغال مربوط به این بخش می‌شود (طغیانی و همکاران، ۱۳۹۳).

بخش سوم اقتصاد در اقتصاد ایران را می‌توان در قالب نهادهایی همچون وقف، نذر، صدقات و امور خیریه بررسی نمود که ریشه‌ای عمیق در فرهنگ اسلامی دارد. این نهادها همواره ظرفیت عظیمی را در جهت پیشرفت و آبادانی و ارتقا رفاه انسانی جوامع مسلمان ایفا نموده ضمن آنکه همواره در مواقع سختی و بروز مسائل و مشکلات اجتماعی نیز چاره بسیاری از کمبودها بوده است.

از جمله نهادهای مردمی مؤثر در بخش سوم اقتصاد ایران و کشورهای مسلمان شیعی هیئت‌های مذهبی هستند که در چارچوب‌هایی همچون نذر، وقف و دیگر امور خیریه با منشأ مذهبی ایفای نقش می‌کنند. هیئت‌های مذهبی و تأثیرات فرهنگی‌شان، اگرچه پیشینه‌ای تاریخی دارند و در سراسر حوزه تمدنی-فرهنگی ایران، نمونه‌هایی از آن مشاهده می‌شود، اما شکل رایج امروزی آن به‌طور عمده در شهرهای قدیمی ایران یعنی قلب حوزه فرهنگی-تمدنی ایران رواج داشته است (شیرودی و شیرودی، ۱۳۹۶).

با وجود توسعه روزافزون مطالعه‌های نظری در مورد بخش سوم اقتصاد و افزایش روزافزون حجم این نوع فعالیت‌ها در تولید ناخالص داخلی کشورهای توسعه‌یافته، در ایران، مدیران و حتی بسیاری از کارشناسان به سختی این فعالیت‌ها را به‌عنوان بخشی از اقتصاد می‌شناسند و کمتر با مبانی نظری و تحلیل آن آشنا هستند (لیونز، ۲۰۰۱، ص ۱۲).

بخش سوم اقتصاد در داخل بیشتر با فعالیت‌های وقف و امور خیریه، به‌عنوان فعالیت‌هایی اخلاقی و فرا اقتصادی شناخته می‌شود. این در حالی است که به نظر می‌رسد بخش سوم می‌تواند شکست‌های بازار در بخش نخست و شکست دولت در بخش دوم را در برخی موارد جبران و در جهت پیشینه کردن رفاه اجتماعی نقش ایفا نماید (درخشان و نصرالهی، ۱۳۹۴).

نهاد نذر در هیئت‌ها در کنار دیگر نهادهای اقتصاد بخش سوم مانند نهادهای قرض‌الحسنه و تعاون یکی از مهم‌ترین معروف‌های دینی است^۱ که اشخاص اموال و ثروت خود را در راه دین و تعظیم شعائر از اختیار و مالکیت خود خارج کرده و در این راه هزینه می‌کنند. نذوراتی که در طول سال به صورت مستمر در قالب هیئت‌ها و مراسم آیینی (شب‌های قدر، مناجات شعبانیه، رجبیه و...) هزینه می‌شوند، اثر عمده‌ای بر روی متغیرهای کلان اقتصادی (تولید ناخالص ملی، اشتغال و ضریب جینی) دارند. مصداق بارز آن، که در این پژوهش نیز بیشتر بر آن متمرکز شده است، نذوراتی است که برای عزاداری حضرت امام حسین (علیه السلام) در ایام محرم و اربعین صورت می‌گیرد. آنچه بر اهمیت این نهاد می‌افزاید، گردش مالی بالایی است که در آن جریان دارد. با توجه به اهمیت یافتن بخش سوم اقتصاد در دیگر کشورها و عملکرد قدیمی این بخش در اقتصاد کشور، و همچنین بررسی نظری اثر بخش سوم در اقتصاد ما در این مقاله سعی شده که با توجه به نبود داده‌های مناسب در این مسئله با طرح پرسشنامه‌ای از خبرگان، شدت عوامل مؤثر بر افزایش یا کاهش نذورات استخراج و سپس شدت و ضعف تأثیر نذورات بر متغیرهای کلان اقتصادی سنجیده شود تا با شناخت اندازه تأثیر و تأثیرات حجم نذورات بر اقتصاد، سیاست‌گذاران اقتصادی با آگاهی بالاتری نسبت به اعمال سیاست‌ها، ایجاد شوک‌های مثبت (مانند اعطای وام قرض‌الحسنه به هیئت‌های، حمایت مالی، تقسیط بدهی‌ها و...) و افزایش تاب‌آوری اقتصاد در مقابل شوک‌های منفی (مانند افزایش قیمت حامل‌های انرژی برای بخش سوم، لغو معافیت‌های مالیاتی بخش سوم و...) عمل نمایند.

۲. چارچوب نذری و پیشینه پژوهش

نذر را می‌توان به بخش سوم اقتصاد متعلق دانست. اصطلاح بخش سوم^۲ یا بخش داوطلبانه^۳ یا بخش غیرانتفاعی^۴ قدمت چندانی در ادبیات متعارف علم اقتصاد ندارد و از دهه هفتاد میلادی رایج شده است. بخش سوم دربرگیرنده نهادهایی است که جزء بخش خصوصی یا بازار (بخش اول) و بخش عمومی یا دولت (بخش دوم) به شمار نمی‌روند؛ اما نقش انکارناپذیری در فعالیت‌های اقتصادی داشته و در دهه‌های اخیر حجم بالایی از تولید ناخالص داخلی در بسیاری از کشورها را تشکیل می‌دهند.

۱. «وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِّنْ نَّفَقَةٍ أَوْ نَذَرْتُمْ مِّنْ نَّذْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُهُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ» (بقره، ۲۷۰) و یا «مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْسُطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ» (بقره، ۲۴۵).

2. third sector

3. voluntary sector

4. Non- for- profit

ممکن است نذرکننده چند غرض از نذر خویش داشته باشد: یکی آنکه چون خداوند متعال کار خیر را دوست دارد و حاجت نیکوی آن کار خیر را محقق می‌کند، وی قصد عمل خیری می‌کند و ضمن آن خواسته خود را نیز از خداوند می‌خواهد، در صورتی که با رعایت شرایط آن خواسته تحقق یابد، التزام وفای به نذر واجب خواهد بود. نذورات ممکن است در اشکال مختلف و در مواقع و جایگاه‌های متفاوت به مناسبت‌های گوناگون از سوی افراد انجام شود. مسلم است نذورات اشکال مخصوص به خود را خواهند داشت. با وجود اختصاص نداشتن نذورات به ایام خاص، عمل به آن در ماه‌های مختلف سال به یک اندازه نیست؛ به‌طوری‌که به لحاظ تعدد و تنوع، در ماه‌های محرم و صفر شاهد بیشترین و متنوع‌ترین نذورات از سوی مردم هستیم. نخستین و احتمالاً متبرک‌ترین نذر از گذشته تا امروز نذر سیراب گردانیدن عزاداران حسینی بوده است. این نذر جایگاه خاصی در میان مردم دارد و از تقدس بسیار بالایی برخوردار است؛ به‌طوری‌که این تقدس از چشم سیاحان و جهانگردان اروپایی نیز پوشیده نمانده است (ابراهیمی، ۱۳۸۳). راغب اصفهانی در المفردات می‌گوید: «النذر أن توجب علی نفسك ما ليس بواجب لحدوث أمر».^۱

واژه نذر و نذری به‌طور معمول با مجموعه‌ای از لغات دیگر مانند نیت، حاجت، نیاز، درخواست، طلب و توسل آورده می‌شود (همایون سپهر، ۱۳۸۷). نکته‌ای که در تعریف مفهومی نذر وجود دارد تفاوت میان نذر و نذورات است. همان‌طور که اشاره شده نذر آن عمل، رفتار یا فعلی است که فرد به شرط به وقوع پیوستن چیزی، بر خود واجب می‌کند. حال زمانی که این شرط به وقوع پیوست و فرد آن فعل وعده داده شده‌اش را انجام داد، نذر به وقوع پیوسته است و از این پس آن فعل یا رفتار، پسوند نذری به خود می‌گیرد. به‌طور مثال، گفته می‌شود غذای نذری یا نماز و روزه نذری و... به مجموعه این افعال نذری، نذورات گفته می‌شود. با توجه به ماهیت اقتصادی بحث، در پژوهش حاضر، نذر به همان معنای انتزاعی و عهد و پیمانی است که فرد با خداوند متعال می‌بندد و نذورات به معنای حجم ریال یا کالایی است که پس از وقوع و تحقق نذر به مصارف خاصی می‌رسد.

درباره تعریف نذر در میان صاحب‌نظران دینی، مردم‌شناسان، جامعه‌شناسان دین و فرهنگ شناسان وحدت نظر وجود ندارد. با نگاهی کلی و اجمالی تمام اقوال و برداشتها را می‌توان در سه دیدگاه مقوله‌بندی کرد:

دیدگاه اول، بیشتر از طرف الهیون و برخی از عالمان اجتماعی حوزه دین در معنا دهی به نذر مطرح شده است. در این معنا فرد خداپرست در برابر رفع نیازی به سوی خداوند متعال انجام کاری به نام نذر را بر گردن خود می‌نهد. به این معنا نذر، عملی نسبتاً اختیاری-الزامی است؛

۱. نذر عبارت است از اینکه انسان کار غیرواجبی را به خاطر بروز امری بر خود واجب کند.

دوم، دیدگاه مردم‌شناسان و جامعه‌شناسان کارکردگراست. منطق بحث این گروه بیانگر کارکردهای نذر و قربانی در جامعه دینی است. مدافعان کارکردگرایی از این مراسم به‌عنوان مناسک تقویت‌کننده بقای جامعه یاد می‌کنند. انجام نذر و قربانی باعث اتحاد میان مردم و در نتیجه کاهش اضطراب و پدید آمدن تعادل و آرامش می‌شود؛

سوم، دیدگاه تلفیقی است. این دیدگاه به معنای دینی و کارکرد اجتماعی هویت‌ساز نذر، به‌طور هم‌زمان توجه دارد (محمودی، ۱۳۹۷).

تخطی از ادای نذر گناه بوده و کفاره دارد و از آنجا که عملی ارادی و یک‌طرفه است و فقط با الفاظ ایجاب حاصل می‌شود و حاجتی به الفاظ قبول ندارد و قطع و وصل و نقل ملک و استحقاق حق، عقوبت یا سقوط اینها بر آن مترتب می‌شود، از ایقاعات شمرده می‌شود (حسن‌زاده دلگشا، ۱۳۷۷).

از نظر فقه‌های شیعه نذورات به دو دسته واجب و مستحب تقسیم می‌شوند. نذورات واجب مستلزم جاری کردن صیغه می‌باشد و تعهدآور است و خود بر دو نوع است. اگر عمل به نذر در گرو تحقق فعلی قرار بگیرد، به این نذر مجازاتی گفته می‌شود و اگر عمل به نذر در گرو تحقق امری دیگر نباشد به آن نذر تبرعی گفته می‌شود (خرم‌شاهی، ۱۳۹۳، ص ۲۲۱ و ۲۲۲). نذر مستحبی اعم از نذوراتی است که در فقه به آن اشاره شده است و شامل نذورات دیگری هم می‌باشد که به صورت هبه انجام می‌شود و لزومی برای جاری کردن صیغه نذر و اجرای نذر وجود ندارد. آنچه در این پژوهش مورد تدقیق و بررسی قرار گرفته است، نذر به معنای اعم آن شامل نذر واجب نذر مستحب و به‌ویژه نذوراتی است که در هیئت‌های مذهبی صورت می‌گیرد.

اتیزیونی^۱ (۱۹۷۳) برای نخستین بار اصطلاح بخش سوم را به‌عنوان بخش مجزایی در کنار بخش دولتی و خصوصی قرار داد. بنابر تعریف وی، بخش سوم شامل نهادهایی است که نه از طریق بازار و نه براساس دستورهای سلسله مرتبه‌ای دولت اداره می‌شوند. بخش دوم (بخش عمومی) شامل نهادهایی مانند ادارات دولتی، پلیس و نیروهای مسلح، مدارس و بیمارستان‌های دولتی است که با هدایت و تصدی دولت غالباً تهیه کالاها و خدمات مورد نیاز مردم و افزایش رفاه اجتماعی و نیز امنیت، نظم و قانون را دنبال می‌کند. هدف دولت و بخش عمومی در مجموع ارتقای رفاه اجتماعی است. بخش اول (بخش خصوصی یا بازار) از بنگاه‌ها و شرکت‌های بزرگ و کوچکی تشکیل شده است که با هدف کسب سود به فعالیت‌های اقتصادی مشغول هستند؛ به همین جهت آن را بخش انتفاعی هم می‌نامند. بخش سوم نهادهایی را شامل می‌شود که به صورت داوطلبانه توسط افراد به منظور دنبال کردن اهداف اجتماعی تأسیس می‌شوند (رایدلی، ۲۰۱۱).

ویژگی مهم بخش سوم آن است که در آن تعهدات افراد «ارزش محور»^۱ است. گاه از بخش سوم با عناوین دیگری از قبیل «اقتصاد اجتماعی»، «بخش غیرانتفاعی»، «بخش داوطلبانه»، «بخش مستقل»، «بخش غیررسمی»، «بخش خیریه»، «بخش معاف از مالیات» و «جامعه مدنی» یاد می‌شود و نهادهایی مانند «انجمن‌های داوطلبانه»، «سازمان‌های غیرانتفاعی» و «سازمان‌های غیردولتی» را شامل می‌شود (لورندال، ۱۹۹۷)^۲. همچنین در مقاله فرایند تعریف و نظریه‌پردازی بخش سوم اولاف کاری (۲۰۱۰) به انواع تعریف‌های هستی‌شناسانه و معرفت‌شناسانه بخش سوم و نظریه‌پردازی مرتبط با هریک از این تعریف‌ها به‌طور تفصیلی پرداخته شده است.

در بیشتر کشورهای توسعه‌یافته، بخش سوم بخش بسیار مهم و فربه‌ای است که عهده‌دار فعالیت‌هایی است که دولت‌ها خود وارد این‌گونه فعالیت‌ها نمی‌شوند و بخش خصوصی نیز انگیزه لازم برای ورود به حیطه این‌گونه فعالیت‌ها را ندارند. با فراهم آمدن زمینه‌ها و بسترهای مناسب در یک دوره به‌نسبت طولانی و اصلاح ساختارهای اقتصادی، امروزه بخش عظیمی از فعالیت‌های اقتصادی و ارائه خدمات اجتماعی در کشورهای توسعه‌یافته توسط بخش سوم انجام می‌شود که همان بخش وقف و امور خیریه یا به عبارت کلی‌تر بخش غیرانتفاعی است (ریاحی سامانی، ۱۳۸۷، مقدمه). به‌طور مثال، براساس گزارش مرکز مطالعات جامعه مدنی در دانشگاه جان‌هاپکینز، در سال ۲۰۰۷ بیش از ۶/۶ درصد کل تولید ناخالص داخلی آمریکا متعلق به بخش سوم اقتصاد بوده است.

در یک تعریف کلی بخش سوم اقتصاد شامل نهادهایی است که به وسیله گروهی از افراد (اعضا) به صورت داوطلبانه و بدون توجه به نفع شخصی خود و دیگران راه‌اندازی شده و تداوم می‌یابد، به وسیله خود مردم کنترل و اداره می‌شود، و هرگونه سودآوری حاصل از فعالیت‌ها در جهت هدف‌های تعیین شده صرف می‌شود و سود شخصی و سازمانی وجود نخواهد داشت (لیونز، ۲۰۰۱، ص ۱۰). هرچند تجربه بررسی بخش سوم اقتصاد نشان داده است تعریف لیونز در قسمت عدم سودآوری شخصی و سازمان در بخش سوم دقیق نیست و امکان نفع شخصی و سازمانی قابل انکار نیست. در ادامه به برخی از آثار پژوهشی انجام شده در بخش سوم پرداخته می‌شود که مرتبط با مسئله این پژوهش است.

توکلی‌راد (۱۳۸۷)، در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان «شناخت پیامدها و کارکردهای نذر به‌عنوان راهبرد حمایتی اسلام در مناطق روستایی مطالعه موردی روستاهای تابعه شهرستان فومن استان گیلان»، به دنبال بررسی پیامدها و کارکردهای نذر به‌عنوان راهبرد حمایتی اسلام در

1. value-driven

2. Lorendahl

جامعه هدف بوده است. وی ضمن طبقه‌بندی نذورات در جامعه مورد مطالعه خود به دو گونه مناسبی و حمایتی، نذرهای حمایتی را مورد توجه و بررسی قرار داده و با استفاده از روش نظریه داده‌بنیاد نتیجه می‌گیرد که نذرهای حمایتی بر هر دو طرف نذردهندگان و نذرگیرندگان اثر می‌گذارد و پیامد و کارکرد اساسی آن برقراری تعادل‌های اجتماعی، اقتصادی و روانی در هر دو طرف است. ابراهیمی (۱۳۸۳) در مقاله «نگاهی به نذورات مردم در دوره قاجار» نذورات مردم در دوره قاجاریه را به لحاظ تاریخی بررسی کرده است. براساس یافته‌های وی، اندیشه‌ها و دیدگاه‌های جدید توانسته است تغییر شدیدی در میزان و شکل نذورات و توسل‌ات مردم پدید آورد. صادقی و همکاران (۱۳۹۱) در مقاله خود با عنوان «جایگاه نذورات در فقرزدایی از جامعه اسلامی»، با روشی توصیفی-آماري به بررسی جایگاه نذورات در فقرزدایی از جامعه اسلامی پرداخته‌اند. براساس این مطالعه نذر از دو جنبه معنوی و مادی برخوردار است و دو کارکرد اساسی را به همراه دارد. کارکردهای فردی نذر به‌طور عمده به تقویت ایمان می‌انجامد و کارکردهای اجتماعی آن افزایش همبستگی‌های اجتماعی و تقویت روحیه مشارکت را موجب می‌شود. این پژوهش در پایان نتیجه می‌گیرد نذورات می‌توانند بخشی از شکاف فقر غذایی کشور را پوشش دهند. موسایی (۱۳۸۲) میزان التزام و اعتقاد شهرهای اصفهان، بهبهان، بندرعباس و تهران به رفتارهای اقتصادی توصیه شده در اسلام را بررسی کرده است. توکلی‌راد و کلاتری (۱۳۹۳) با موضوع «گونه‌ها و عوامل تأثیرگذار بر وقوع فعالیت‌های نذری در جامعه ایرانی»، به‌طور موردی شهر فومن را مورد مطالعه قرار داده‌اند و در یک مطالعه اکتشافی عوامل شکل‌دهنده و تقویت‌کننده نذر و همچنین عوامل و دلایل ترغیب‌کننده به نذر را احصا نموده‌اند. عربی و همکاران (۱۳۹۸) در مقاله خود با عنوان «جامعه‌شناسی نذر و موانع مسئولیت‌پذیری و مشارکت اجتماعی کنشگران در نذرهای مالی»، با هدف توصیف و تفسیر معنای نهاد نذر از منظر کنشگران، دلایل ایشان جهت انتخاب روش‌های ادای نذر و سرانجام کشف موانع مسئولیت‌پذیری و مشارکت اجتماعی کنشگران را بررسی کرده‌اند. سپس براساس پاسخ مشارکت‌کنندگان در این طرح، آنها را به دو گروه آشنا و آگاه به مقوله نذر و نیمه آگاه طبقه‌بندی نموده‌اند. از مقایسه رفتار این دو گروه مشخص شده است که نوع رفتار پاسخ‌دهندگان آگاه، غالباً عقلانی معطوف به هدف یا ارزش است و این دسته احساس مسئولیت‌پذیری بیشتری نسبت به ادای نذورات داشته و نذرهای مالی خود را به صورت اجتماعی و مشارکتی انجام می‌دهند. نوع رفتار پاسخ‌دهندگان نیمه آگاه اغلب عاطفی معطوف به هدف یا ارزش بوده و روش‌های نذردهی انفرادی را انتخاب و اجرا می‌کنند. همچنین نتایج نشان داده است که موانع مسئولیت‌پذیری و

مشارکت اجتماعی در نذرهای مالی از دید مشارکت‌کنندگان در چهار دسته آموزشی، فرهنگی، اقتصادی و مدیریتی قرار می‌گیرند.

۳. روش‌شناسی پژوهش

تحلیل چند متغیره شامل کاربرد روش‌های آماری است که به‌طور هم‌زمان چندین متغیر را تحلیل می‌کنند. متغیرها عموماً اندازه‌گیری‌های مرتبط با افراد، شرکت‌ها، رویدادها، فعالیت‌ها و موقعیت‌ها را نمایش می‌دهند. اندازه‌گیری‌ها اغلب از طریق پیمایش‌ها یا مشاهداتی به دست می‌آیند که برای جمع‌آوری داده‌های اولیه به کار می‌روند؛ البته ممکن است که از پایگاه داده‌ها (داده‌های ثانویه) نیز استخراج شوند. جدول ۱ برخی از روش‌های آماری مهم مرتبط با تحلیل داده‌های چند متغیره را نمایش می‌دهد.

جدول ۱: طبقه‌بندی روش‌های تحلیل داده‌های چند متغیره مبتنی بر پیمایش و مشاهدات

اصولاً تأییدی	اصولاً اکتشافی	نسل
- تحلیل واریانس - رگرسیون لجستیک^۴ - رگرسیون چندگانه	- تحلیل خوشه‌ای^۱ - مقیاس‌گذاری چندبعدی^۲ - تحلیل عاملی اکتشافی^۳	تکنیک‌های نسل اول
- مدل‌سازی معادلات ساختاری مبتنی بر رویکرد کوواریانس شامل - تحلیل عاملی تأییدی^۵	کمترین مربعات جزئی	تکنیک‌های نسل دوم

منبع: آذر، ۱۳۹۵، ص ۱۰۶

معادلات ساختاری مبتنی بر واریانس (PLS) روشی ناپارامتریک بوده و نیازی به برقراری این شروط ندارد (رینگل^۶ و همکاران، ۲۰۱۰)، به همین دلیل، PLS-SEM به‌عنوان یک رویکرد مبتنی بر تغییرات در مدل‌سازی معادلات ساختاری SEM به شمار می‌رود (متیوس-آپاریچو، ۲۰۱۱)^۷. به علاوه، رویکرد PLS-SEM را می‌توان به صورت کارایی در نمونه‌های کوچک و مدل‌های پیچیده به کار گرفت، ضمن اینکه این روش در عمل محدودیتی در مورد توزیع داده‌های پرسشنامه‌ای ندارد

1. Cluster Analysis
2. Mutridimensional Scaling
3. Exploratory FactorAnalysis
4. Logistic regression
5. Confirmatory Factor Analysis
6. Ringle
7. Mateos-Aparicio

(کاسل^۱ و دیگران، ۱۹۹۹). به علاوه، این روش می‌تواند به سادگی برآورد شود بدون آنکه با مسئله تشخیص^۲ مواجه شود. این روش همچنین از توان آماری بالایی برخوردار است؛ بدین مفهوم که چنانچه روابط خاصی واقعاً در جامعه آماری وجود داشته باشد، در استنباط آماری مبتنی بر PLS نیز این روابط با احتمال زیاد معنادار خواهند بود. جدول (۲) به‌طور خلاصه ویژگی‌های مهم رویکرد PLS-SEM را نشان می‌دهد.

جدول ۲: ویژگی‌های مهم مدل ساختاری مبتنی بر واریانس (PLS-SEM)

حجم نمونه	- بدون مسئله تشخیص برای حجم نمونه کوچک؛ - توان آماری بالا در نمونه‌های کوچک؛ - افزایش دقت (سازگاری) برآوردهای PLS-SEM با افزایش حجم نمونه.
توزیع	به مفروضات خاصی در مورد توزیع داده‌ها نیاز ندارد و از این‌رو یک روش ناپارامتری است.
مقادیر مفقوده	بسیار مقاوم: تا زمانی که مقادیر مفقوده کمتر از یک سطح منطقی باشند، نتایج مدل چندان تحت تأثیر مقادیر مفقوده قرار نمی‌گیرد.
مقیاس اندازه‌گیری	- قابل به‌کارگیری در داده‌ای متریک، داده‌های مقیاس‌گذاری شده شبه متریک^۳ (ترتیبی) و متغیرهایی دوحالته یا دودویی^۴ (با محدودیت‌های مشخص)؛ - دارای برخی محدودیت‌ها هنگام استفاده از داده‌های رسته‌ای برای سنجش متغیرهای پنهان درون‌زا.
مشخصات مدل	
تعداد آیت‌ها برای سنجش یک متغیر مفهومی (سازه)	امکان به کار بردن سازه‌هایی که با یک یا چند آیت سنجیده می‌شوند.
روابط میان سازه‌ها و سنجه‌های آنها	امکان به‌کارگیری مدل‌های اندازه‌گیری انعکاسی و تکوینی
پیچیدگی مدل	- امکان اجرای مدل پیچیده شامل تعداد بسیاری از روابط مدل ساختاری؛ - افزایش تعداد سنجه‌ها به کاهش آریبی در تخمین پارامترهای مدل کمک می‌کند.
تنظیمات مدل ^۵	اجازه داده نمی‌شود حلقه علی در مدل ساختاری شکل بگیرد.
ویژگی‌های تخمین‌زنده‌های PLS-SEM	
تابع هدف	حداقل کردن مجموع مربعات تغییرات توضیح داده نشده (حداکثر کردن مقادیر ضریب تعیین).
کارایی	همگرایی بعد از تعداد کمی تکرار (حتی در شرایطی با مدل‌های پیچیده و مجموعه بزرگی از داده‌ها) برای رسیدن به راه‌حل بهینه، الگوریتم کارا
برآورد مقادیر سازه‌ها (متغیرهای مفهومی)	- به صورت ترکیب خطی از سنجه‌ها برآورد می‌شوند؛ - برای هدف پیش‌بینی به کار می‌روند؛ - به‌عنوان ورودی برای تحلیل‌های بعدی می‌توانند مورد استفاده قرار بگیرند؛ - تحت تأثیر ناکافی بودن داده‌ها قرار نمی‌گیرند.

1. Caseel

2. Identification Problems

3. Quasi_metric

4. Binary coded variables

5. Model setup

تخمین پارامترها	- پارامترهای روابط مدل ساختاری عموماً کمتر از واقع برآورد می‌شوند (اریب هستند)؛ - با افزایش حجم نمونه اریبی کاهش می‌یابد (سازگاری در نمونه‌های بزرگ)؛ - برخورداری از سطح بالایی از توان آماری.
مسائل ارزیابی مدل	
ارزیابی کلی مدل	فاقد معیار کلی نکویی برازش است.
ارزیابی مدل اندازه‌گیری	- مدل‌های اندازه‌گیری انعکاسی: ارزیابی روانی و پایایی به وسیله معیارهای چندگانه؛ - مدل‌های اندازه‌گیری تکوینی: ارزیابی روانی، معناداری و تناسب^۱ وزن معرف‌ها، هم‌خطی معرف‌ها.
ارزیابی مدل ساختاری	هم‌خطی میان مجموعه سازه‌ها، معناداری ضرایب مسیر، ضریب تعیین (R^2)، اندازه اثر (f^2)، تناسب پیش‌بینی‌ها (Q^2).
سایر تحلیل‌ها	- تحلیل ماتریس اثر-عملکرد^۲؛ - تحلیل اثرات متغیرهای میانجی (مداخله‌گر)؛ - تحلیل‌های سلسله مراتبی؛ - تحلیل چند گروهی؛ - تشخیص و رفع^۳ ناهماهنگی مشاهده نشده؛ - استحکام و ثبات^۴ مدل اندازه‌گیری؛ - اثرات تعدیلی.

منبع: جوزف‌اف هیر و همکاران (۲۰۱۶)

تعداد نمونه، موضوعی مهم در مدل‌سازی معادلات ساختاری به شمار می‌رود؛ درحالی‌که استفاده از لیزرل و آموس برای ساختن مدل به حجم نمونه بالا نیاز دارد. روش ناپارامتریک معادلات ساختاری مبتنی بر واریانس (PLS) در نمونه‌های کوچک نیز می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد. در حالی که نرم‌افزارهای لیزرل و آموس برای محاسبات خود معمولاً بسته به میزان پیچیدگی (تعداد متغیرهای مدل)، به بالای ۱۰۰ و یا گاهی ۲۰۰ نمونه نیاز دارند، برای روش PLS بین ۳۰ تا ۱۰۰ نمونه کفایت می‌نماید (هوپر^۵ و همکاران، ۲۰۰۵). ملاحظات این بخش در مقایسه میان مدل‌های معادلات ساختاری مبتنی بر واریانس و کوواریانس در جدول (۳) خلاصه شده است. مزیت این متدولوژی نسبت به تکنیک‌های تحقیق در عملیات نرم، در دو ساحت قابل احصاست. نخست آنکه از طریق این روش امکان برآورد ضرایب مسیر فراهم می‌شود. همچنین آزمون‌های آماری و کنترلی این روش کامل‌تر و متقن‌تر از روش‌های تحقیق در عملیات نرم است.

-
1. Relevance
 2. Impact-performance matrix
 3. Treating
 4. Invariance
 5. Hooper

جدول ۳: مقایسه میان معادلات ساختاری مبتنی بر کوواریانس (CB-SEM) و مدل معادلات ساختاری مبتنی بر واریانس (PLS-SEM)

موضوعات مورد مقایسه	مدل معادلات ساختاری حداقل مربعات جزئی	مدل معادلات ساختاری مبتنی بر کوواریانس
اعتبار نظریه‌سازی	بستگی به شرایط	قدرتمند
پیش‌فرض لازم برای توزیع آماری	ناپارامتریک	فرض نرمال بودن داده‌ها
حجم نمونه مورد نیاز	بین ۳۰ تا ۱۰۰	معمولاً بالای ۱۰۰
تمرکز تحلیلی	شناسایی و پیش‌بینی روابط بین متغیرها	تأیید روابط برآمده و منتج از تئوری‌ها
تعداد متغیرهای آشکار مربوط به هر متغیر پنهان	بیشتر از یک عدد	معمولاً حداقل ۴ عدد
مقیاس اندازه‌گیری داده‌های متغیرهای آشکار	هم گسسته و هم پیوسته	داده‌های پیوسته و یا فاصله‌ای
تخمین پارامترها	تنها در صورتی که متغیرهای آشکار برای هر مفهوم و همچنین تعداد نمونه بالا باشد، از سازگاری و ثبات بالا برخوردار خواهد بود.	در صورت تأیید عاملی، از سازگاری و ثبات بالا برخوردار خواهد بود.
قابلیت محاسبه همبستگی بین متغیرهای پنهان	ناتوان	توانمند
همبستگی بین خطاهای اندازه‌گیری	ناتوان	توانمند
توانایی تحلیل اندازه‌های مدل	توانمند	توانمند
شاخص‌های اندازه‌گیری درستی مدل	برای کل مدل محدودیت دارد ولی توانمند برای هریک از متغیرهای پنهان به صورت جداگانه	توانمند هم برای کل مدل و هم برای هریک از متغیرهای پنهان به صورت جداگانه

منبع: آذر و غلامزاده، ۱۳۹۵

در پایان باید این نکته را یادآوری کرد که در این پژوهش جهت تدقیق بالاتر از اعداد فازی استفاده شده است. مجموعه فازی در ریاضیات جدید به مجموعه‌هایی اطلاق می‌شود که عضویت بعضی یا تمام اعضای کاملاً روشن و مشخص نیست (نصراللهی و صالحی قهفرخی، ۱۳۹۱). عناصر آن به طور نسبی متعلق به آن مجموعه هستند، مجموع فازی یک رده از اشیا با یک پیوستار از درجه عضویت در بازه بین صفر و یک است. عدد فازی مثلثی $\tilde{A}$ در معادله زیر نشان داده شده است. نوع دیگری از اعداد فازی که به صورت چهارگانه جایگذاری می‌شوند به اعداد فازی دوزنقه‌ای مشهور هستند.

$$\mu_{\tilde{A}} = \begin{cases} 0 & x < 1 \\ \frac{x-1}{m-1} & 1 \leq x \leq m \\ 0 & x > u \end{cases} \quad (1)$$

عدد فازی مثلثی، به شکل (l, m, u) نشان داده می‌شود (نصراللهی و صالحی قهفرخی، ۱۳۹۱). در این مرحله اعداد نیازمند تعیین معیارهایی برای تصمیم‌گیری است. برای رفع عدم اطمینان باید این معیارها با توجه به معیارهای زبانی در اختیار تصمیم‌گیرنده قرار داده شود تا با توجه به این معیارها، آنها را باهم مقایسه نمایند (ریس^۱ و همکاران، ۲۰۱۱).

جدول ۴: اعداد فازی مثلثی

مقدار زبانی	معیارهای زبانی
$(0, 0, 0.25)$	بی‌اثر یا بسیار ناچیز
$(0, 0.25, 0.5)$	اثر کم
$(0.25, 0.5, 0.75)$	اثر متوسط
$(0.5, 0.75, 1)$	اثر زیاد
$(0.75, 1, 1)$	اثر خیلی زیاد

منبع: اپریکویک و ژنگ، ۲۰۰۴

مطابق آنچه در جدول (۴) ملاحظه می‌شود، باید معیارهای کلامی را اعداد فازی مثلثی فوق تبدیل نمود که شامل کران پایین، کران وسط و کران بالا هستند. این عمل با دادن اعداد مختلف به گویه‌های تعریف شده در پرسشنامه انجام می‌شود. کمترین مقدار این اعداد صفر، و بالاتری مقدار عددی متعلق به یک داده، یک می‌باشد.

در این مرحله لازم است اعداد فازی را به دی‌فازی تبدیل نماییم. در روش‌های مختلف که با رویکرد فازی صورت می‌گیرد پژوهشگر در نهایت به دنبال آن است که مقادیر فازی نهایی را به یک عدد قطعی و قابل درک تبدیل کند. روش‌های متعددی برای فازی‌زدایی وجود دارند: برای نمونه روش مرکز ثقل، روش مرکز سطح و میانگین ماکسیمم و... از این دسته هستند. اپریکویک و ژنگ در مقاله‌ای به بررسی این روش‌ها پرداخته‌اند (اپریکویک و ژنگ، ۲۰۰۴). در این مقاله به‌طور کلی روش‌های متعدد فازی‌زدایی بررسی شده است و در نهایت تکنیک^۲ CFCS به‌عنوان یک روش مناسب فازی‌زدایی استفاده شده است.^۳ بر این اساس جهت فازی‌زدایی اعداد از فرمول زیر استفاده می‌شود:

$$T = \frac{(l + 2m + u)}{4} \quad (2)$$

داده‌های نهایی برای واردکردن در نرم‌افزار Smart pls 3 از این طریق اعمال شده است.

1. Reyes

2. Converting Fuzzy Data into Crisp Scores

۳. کارایی ممتاز این تکنیک در مقالات مختلفی اثبات شده است. به‌طور مثال رجوع شود به (Opricovic & Tzeng, 2004).

۴. تشریح و اجرای مدل

برای تحلیل PLS_SEM در این پژوهش از نرم‌افزار Smart PIs استفاده می‌شود. این نرم‌افزار خروجی‌های لازم برای تحلیل مدل در جهت علیت‌سنجی و آزمون فرضیه‌های علیت را در اختیار پژوهشگر قرار می‌دهد. نمودار (۱) مدل مفهومی و نتایج حاصل از رگرسیون و همبستگی میان متغیرها را نمایش می‌دهد. از آنجایی که در خصوص حجم نذورات و کیفیت اثرگذاری آن بر اقتصاد مطالعات چندانی صورت نگرفته است، متغیرهای آشکار شده از طریق مصاحبه و تحلیل مضمون مصاحبه‌ها شناسایی شدند.

جدول ۵: چهار متغیر پنهان مدل

نذورات در بستر هیئت‌های مذهبی	اشتغال	ضریب جینی	تولید ناخالص ملی
-------------------------------	--------	-----------	------------------

جدول ۶: بیست‌وشش متغیر آشکار مدل

فضای کسب‌وکار در کشور	ثبات سیاست‌های مالیاتی	نوسانات رشد اقتصادی	کاهش تورم
بهبود تکنولوژی بنگاه‌های داخلی	افزایش سطح حداقل دستمزد	رشد حجم پول	نوسانات نرخ ارز
سیاست‌های اشتغال در کشور	بهبود فرایند خصوصی‌سازی	سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی	جریان سرمایه بین‌المللی
افزایش موجودی سرمایه در کشور	فراگیری و تسهیل تسهیلات بانکی	سرمایه‌گذاری غیرمستقیم خارجی (سرمایه‌گذاری پرتفوی)	درجه باز بودن اقتصاد کشور (آزادی اقتصادی)
بهبود سرمایه انسانی	مخارج سرمایه‌گذاری	گردشگری (اعم از گردشگری مذهبی و سایر)	بهبود فضای کسب‌وکار
رفع موانع قانونی و اجتماعی اشتغال، تولید و عدالت	رفع نواقص و بهبود سیاست‌های مالی کشور	افزایش مخارج دولت	-
افزایش بهره‌وری تولید	رفع نواقص و بهبود سیاست‌های پولی کشور	نرخ تعرفه واردات کالاهای نهایی و واسطه‌ای	-

همان‌طور که در نمودار (۱) مشاهده می‌شود، چهار متغیر پنهان در این مدل تعریف شده است که هریک دارای متغیرهای آشکار متمایزی است. داده‌های مربوط به هر متغیر مستقل که به شکل مستطیل هستند، به متغیرهای پنهان متصل شده‌اند. اعداد روی خطوط میان متغیرهای مستقل و داده‌هایی که به شکل مستطیل مشخص شده، نمایانگر میزان اثرگذاری داده‌ها بر متغیرهای مستقل است. اعداد روی خطوط میان متغیرهای مستقل و متغیرهای وابسته نیز میزان و جهت اثرگذاری متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته را نشان می‌دهند.

برای اجرای مدل، پیش از هر چیز باید نسبت به جمع‌آوری داده‌ها برای متغیرهای آشکار با استفاده

از پرسشنامه اقدام شود. برای این منظور پرسشنامه طراحی شده (پیوست ۲ مقاله)، توسط ۴۵ تن از خبرگان اقتصادی دارای سابقه پژوهش در بخش سوم اقتصاد، تکمیل شد. براساس اطلاعات جمع‌آوری شده از پرسشنامه، در ابتدا روایی (پایایی) مدل ساخته شده براساس دو آماره آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی مورد بررسی قرار می‌گیرد که نتایج محاسبات آن در جدول (۷) گزارش شده است.

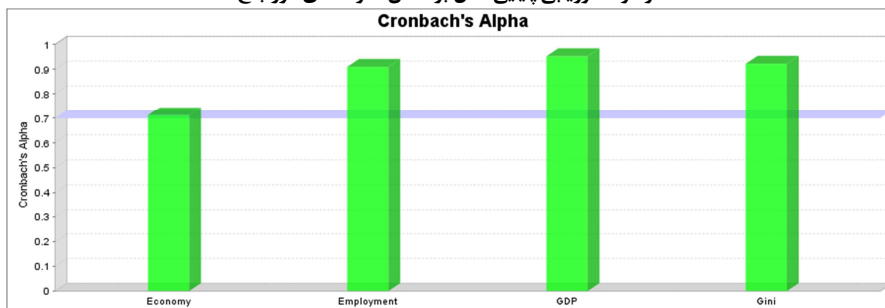
جدول ۷: ارزیابی روایی (پایایی) مدل PLS

متغیر یا آماره	آلفای کرونباخ	پایایی ترکیبی
مؤلفه‌های اقتصادی نذر در هیئت‌های مذهبی	۰/۷۱۳	۰/۷۲۴
تولید ناخالص ملی	۰/۹۵۴	۰/۹۵۷
ضریب جینی	۰/۹۲۳	۰/۹۲
اشتغال	۰/۹۱۱	۰/۸۹۶

منبع: یافته‌های تحقیق

آلفای کرونباخ ضریبی است که سازگاری درونی متغیرهای پنهان را نشان می‌دهد. سازگاری درونی یک متغیر پنهان نشان‌دهنده میزان همبستگی بین متغیر پنهان مربوطه و متغیرهای آشکار مربوط به آن می‌باشد. اگر این ضرایب بالای ۰/۷ باشد نشان از سازگاری مناسب درونی آن متغیر پنهان دارد؛ زیرا اگر این عدد به توان دو برسد، عدد ۵۰ درصد را خواهیم داشت. این عدد به این معناست که متغیر پنهانی که ما مفهوم‌سازی کرده‌ایم حداقل ۵۰ درصد از تغییرات متغیرهای آشکار خود را می‌تواند پیش‌بینی کند؛ یعنی مثلاً اگر رضایت به عنوان متغیر پنهان با ۴ شاخص به عنوان متغیر آشکار معرفی شد، می‌توان ادعا کرد که وقتی گفته می‌شود فردی راضی است، یعنی ۵۰ درصد اطمینان وجود دارد که این ۴ شاخص در فرد راضی دیده می‌شود (سبحانی فرد، ۱۳۹۵، ص ۹۱). همان‌طور که در جدول (۷) ملاحظه می‌شود، سازگاری مناسب درونی در متغیرهای پنهان وجود دارد و این بدین معناست که متغیر پنهانی که ما مفهوم‌سازی کرده‌ایم، می‌تواند حداقل ۵۰ درصد از تغییرات متغیرهای آشکار خود را پیش‌بینی کند.

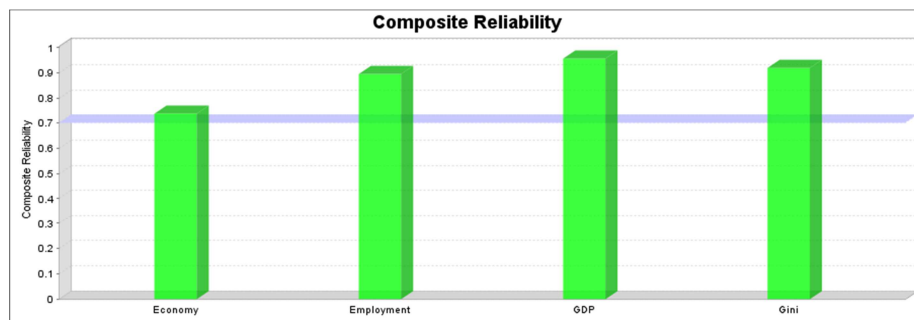
نمودار ۱: ارزیابی پایایی مدل براساس آماره آلفای کرونباخ

منبع: یافته‌های تحقیق

همان‌طور که اشاره شد برای سنجش میزان پایایی مدل از آماره روایی (پایایی) ترکیبی (CR) نیز می‌توان استفاده کرد. در صورتی که عدد این شاخص برای یک متغیر پنهان بیش از ۰/۷ باشد، می‌توان روایی (پایایی) آن متغیر را تأیید کرد. تفاوت این شاخص با آلفای کرونباخ در این است که در آلفای کرونباخ تمامی شاخص‌ها با اهمیت مساوی در محاسبات وارد می‌شوند؛ ولی در شاخص دوم هر شاخص با بار عاملی بیشتر، اهمیت بیشتری پیدا می‌کند. بنابراین می‌توان این شاخص را قوی‌تر از آلفای کرونباخ دانست (سبحانی فرد، ۱۳۹۵، ص ۲۵۸). با توجه به جدول (۷) این آماره نیز پایایی همه متغیرهای مدل را تأیید می‌کند.

نمودار ۲: ارزیابی پایایی مدل براساس آماره پایایی ترکیبی

منبع: یافته‌های تحقیق

پس از اطمینان از روایی متغیرهای مدل، جهت ارزیابی برازش مدل از آماره جذر میانگین مربعات خطاها (RMS)^۱ استفاده می‌شود. برازش به این معناست که آیا مدل توانسته است مطابق با فرضیه خود تغییرات متغیر وابسته را به خوبی توضیح دهد؟ این شاخص، اختلاف میان مقادیر برآورد شده برای متغیر وابسته توسط مدل ساخته شده با داده‌های پرسشنامه‌ای را نشان می‌دهد. اگر مقدار این شاخص بزرگ‌تر از ۰/۰۸ باشد، برازش قابل قبول و اگر بزرگ‌تر از ۰/۱ باشد، برازش مدل خوب ارزیابی می‌شود. میزان برازش در این مدل ۰/۱۹۴ محاسبه شده است که به معنای برازش خوب مدل است.

پس از اطمینان از برازش مدل به بررسی شدت تعامل بین متغیرهای پنهان مدل با استفاده از آماره «اندازه تأثیر یا مربع فیشر»^۲ پرداخته می‌شود. نکته قابل توجه اینکه این تعاملات تنها بین مؤلفه‌های پنهانی محاسبه می‌شوند که طبق فرضیه تحقیق انتظار می‌رود بین آنها رابطه وجود داشته

1. Root-mean-square

2. F square

باشد؛ به طوری که در نمودار مفهومی مدل، این متغیرها با فلش به یکدیگر وصل شده‌اند. این کمیت در واقع شدت رابطه رگرسیونی بین متغیرهای پنهانی را نشان می‌دهد که به یکدیگر وصل شده‌اند. هر چه این عدد بزرگ‌تر و به یک نزدیک‌تر باشد، رابطه با شدت بیشتری برقرار است. براساس نتایج تحقیق، بررسی رابطه نذر با سه متغیر پنهان نشان می‌دهد که ضریب جینی، تولید ناخالص ملی و اشتغال به ترتیب با شدت ۰/۸۷، ۰/۵۰۱ و ۰/۶۱۱ با متغیر نذر ارتباط داشته‌اند. ضرایب مسیر^۱ یا همان ضرایب رگرسیون استاندارد شده، آماره مفید دیگری هستند که نشان می‌دهند به دنبال واحد تغییر در مقدار متغیر واقع در ابتدای فلش، مقدار متغیر واقع در انتهای فلش چقدر تغییر خواهد کرد و بدین ترتیب اثر خالص متغیر ابتدای فلش را بر متغیر انتهای فلش با فرض ثابت ماندن سایر متغیرها نشان می‌دهد. از آنجایی که این ضرایب، ضریب استاندارد شده هستند، انحراف معیار تغییرات اندازه‌گیری شده برابر با یک می‌باشد. خروجی نرم‌افزار Smart pls نشان از آن است که نذورات در هیئت‌های مذهبی با ضرایب ۰/۴۸۲، ۰/۲۸۴ و ۰/۳۰۹ به ترتیب بر سه متغیر پنهان اشتغال، ضریب جینی و تولید ناخالص ملی اثرگذار بوده است. براساس نتایج حاصل از اجرای مدل، شدت اثرگذاری مؤلفه‌های اقتصادی بر حجم نذورات در هیئت‌های مذهبی به شرح جدول (۸) می‌باشد.

جدول ۸: مؤلفه‌های اقتصادی مؤثر بر حجم نذورات در هیئت‌های مذهبی

عامل اقتصادی مؤثر بر نذورات در هیئت‌های مذهبی	ضرایب مسیر	نماد در نرم‌افزار
فضای کسب‌وکار در کشور	۰/۸۸۲	۱
کاهش تورم	۰/۹۲۸	۲
نوسانات رشد اقتصادی	۰/۵۱	۳
ثبات سیاست‌های مالیاتی	۰/۱۱۵	۴

منبع: یافته‌های تحقیق

بر این اساس، کاهش تورم با ضریب مسیر ۰/۹۲۸ بالاترین ضریب مسیر را دارد و بعد از آن فضای کسب‌وکار با ضریب مسیر ۰/۸۸۲ و پس از آن نوسانات رشد اقتصادی با ضریب مسیر ۰/۵۱ و بعد از آن ثبات سیاست‌های مالیاتی با ضریب مسیر ۰/۱۱۵ بیشترین ضریب مسیر را داشتند. با توجه به ضرایب مسیری که توسط نرم‌افزار ارائه شده است، ضرایب مسیر مؤلفه‌های مؤثر بر ضریب جینی به ترتیب بیشترین تأثیر، عبارت‌اند از: اصلاح سیاست‌های پولی کشور با ضریب مسیر ۰/۷۹۸، اصلاح سیاست‌های مالی کشور با ضریب مسیر ۰/۷۴۸، رفع موانع قانونی و

1. Path Coefficient

اجتماعی اشتغال، تولید و عدالت با ضریب مسیر ۰/۷۱۷ که اثرگذاری کامل در جدول (۹) مشخص شده است.

جدول ۹: اثرگذاری ضریب جینی

نماد در نرم افزار	مؤلفه	ضریب مسیر
۱i	بهبود تکنولوژی بنگاه‌های داخلی	۰/۶۴۵
۲i	سیاست‌های اشتغال در کشور	۰/۶۵۱
۳i	افزایش موجودی سرمایه در کشور	۰/۳۸۶
۴i	بهبود سرمایه انسانی	۰/۵۶۲
۵i	رفع موانع قانونی و اجتماعی اشتغال، تولید و عدالت	۰/۷۱۷
۶i	افزایش بهره‌وری تولید	۰/۶۹۴
۷i	افزایش سطح حداقل دستمزد	۰/۳۱۷
۸i	بهبود فرایند خصوصی‌سازی	۰/۶۱۸
۹i	فراگیری و تسهیل تسهیلات بانکی	۰/۶۰۶
۱۰i	مخارج سرمایه‌گذاری	۰/۵۷۴
۱۱i	رفع نواقص و بهبود سیاست‌های مالی کشور	۰/۷۴۸
۱۲i	رفع نواقص و بهبود سیاست‌های پولی کشور	۰/۷۹۸
۱۳i	رشد حجم پول	۰/۳۹۷
۱۴i	سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی	۰/۵۳۱
۱۵i	سرمایه‌گذاری غیرمستقیم خارجی (سرمایه‌گذاری پرتفوی)	۰/۴۵۱
۱۶i	گردشگری (اعم از گردشگری مذهبی و سایر)	۰/۵۳۷
۱۷i	افزایش مخارج دولت	۰/۵۷۳
۱۸i	نرخ تعرفه واردات کالاهای نهایی و واسطه‌ای	۰/۶۳۹
۱۹i	نوسانات نرخ ارز	۰/۴۲۸
۲۰i	جریان سرمایه بین‌المللی	۰/۵۸۹
۲۱i	درجه باز بودن اقتصاد کشور (آزادی اقتصادی)	۰/۶۸۲
۲۲i	بهبود فضای کسب‌وکار	۰/۶۶۸

منبع: یافته‌های پژوهش

نتایج حاصل از مدل همچنین نشان از آن است که مؤلفه‌های مؤثر بر تولید ناخالص ملی به ترتیب بیشترین ضریب مسیر عبارت‌اند از: رفع موانع قانونی و اجتماعی اشتغال، تولید و عدالت با ضریب مسیر ۰/۸۴، رفع نواقص و بهبود سیاست‌های مالی کشور با ضریب مسیر ۰/۸۳۶ و مخارج سرمایه‌گذاری با ضریب تأثیر ۰/۸۰۶، در جدول (۱۰) تفصیل هریک از ضرایب مسیر مشخص شده است.

جدول ۱۰: مؤلفه‌های مؤثر بر تولید ناخالص ملی

نماد در نرم افزار	مؤلفه	ضریب مسیر
۱g	بهبود تکنولوژی بنگاه‌های داخلی	۰/۷۲۷
۲g	سیاست‌های اشتغال در کشور	۰/۶۴۱
۳g	افزایش موجودی سرمایه در کشور	۰/۷۲۸
۴g	بهبود سرمایه انسانی	۰/۷۱
۵g	رفع موانع قانونی و اجتماعی اشتغال، تولید و عدالت	۰/۸۴
۶g	افزایش بهره‌وری تولید	۰/۷۹۵
۷g	افزایش سطح حداقل دستمزد	۰/۶۵۳
۸g	بهبود فرایند خصوصی‌سازی	۰/۶۲۸
۹g	فراگیری و تسهیل تسهیلات بانکی	۰/۸۰۳
۱۰g	مخارج سرمایه‌گذاری	۰/۸۰۶
۱۱g	رفع نواقص و بهبود سیاست‌های مالی کشور	۰/۸۳۶
۱۲g	رفع نواقص و بهبود سیاست‌های پولی کشور	۰/۶۶۵
۱۳g	رشد حجم پول	۰/۴۹۳
۱۴g	سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی	۰/۶۴
۱۵g	سرمایه‌گذاری غیرمستقیم خارجی (سرمایه‌گذاری پرتوی)	۰/۷۶۸
۱۶g	گردشگری (اعم از گردشگری مذهبی و سایر)	۰/۶۳۸
۱۷g	افزایش مخارج دولت	۰/۵۹۷
۱۸g	نرخ تعرفه واردات کالاهای نهایی و واسطه‌ای	۰/۶۰۳
۱۹g	نوسانات نرخ ارز	۰/۶۰۹
۲۰g	جریان سرمایه بین‌المللی	۰/۷۷۶
۲۱g	درجه باز بودن اقتصاد کشور (آزادی اقتصادی)	۰/۸۰۲
۲۲g	بهبود فضای کسب‌وکار	۰/۷۳۸

منبع: یافته‌های پژوهش

سرانجام اینکه، مطابق با نتایجی که توسط نرم‌افزار ارائه شده است، ضرایب مؤلفه‌های مؤثر بر اشتغال کشور که به ترتیب بیشترین ضریب مسیر مورد بررسی قرار می‌گیرد عبارت‌اند از: افزایش موجودی سرمایه در کشور با ضریب مسیر ۰/۷۲۳، فراگیری و تسهیل تسهیلات بانکی با ضریب مسیر ۰/۷۱۲ و رفع نواقص و بهبود سیاست‌های مالی کشور با ضریب مسیر ۰/۷۰۸. جدول (۱۱) ضرایب ۲۲ مؤلفه را مشخص کرده است.

جدول ۱۱: مؤلفه‌های مؤثر بر اشتغال

نماد در نرم افزار	مؤلفه	ضریب مسیر
۱e	بهبود تکنولوژی بنگاه‌های داخلی	۰/۴۶۶
۲e	سیاست‌های اشتغال در کشور	۰/۶۸۱
۳e	افزایش موجودی سرمایه در کشور	۰/۷۲۳
۴e	بهبود سرمایه انسانی	۰/۳۹۲
۵e	رفع موانع قانونی و اجتماعی اشتغال، تولید و عدالت	۰/۶۳۵
۶e	افزایش بهره‌وری تولید	۰/۴۰۷
۷e	افزایش سطح حداقل دستمزد	۰/۵۵۷
۸e	بهبود فرایند خصوصی‌سازی	۰/۵۲۳
۹e	فراگیری و تسهیل تسهیلات بانکی	۰/۷۱۲
۱۰e	کاهش مخارج سرمایه‌گذاری	۰/۶۱۷
۱۱e	رفع نواقص و بهبود سیاست‌های مالی کشور	۰/۷۰۸
۱۲e	رفع نواقص و بهبود سیاست‌های پولی کشور	۰/۵۹۹
۱۳e	رشد حجم پول	۰/۳۱۸
۱۴e	سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی	۰/۴۴
۱۵e	سرمایه‌گذاری غیرمستقیم خارجی (سرمایه‌گذاری پرتقوی)	۰/۴۲۹
۱۶e	گردشگری (اعم از گردشگری مذهبی و سایر)	۰/۲۴۹
۱۷e	افزایش مخارج دولت	۰/۵۵۵
۱۸e	نرخ تعرفه واردات کالاهای نهایی و واسطه‌ای	۰/۴۸۵
۱۹e	نوسانات نرخ ارز	۰/۴۷۴
۲۰e	جریان سرمایه بین‌المللی	۰/۵۵۷
۲۱e	درجه باز بودن اقتصاد کشور (آزادی اقتصادی)	۰/۶۵۴
۲۲e	بهبود فضای کسب‌وکار	۰/۳۷۷

منبع: یافته‌های پژوهش

۵. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

مشاهدات علمی بیانگر آن است از جمله نهادهای مردمی مؤثر در بخش سوم اقتصاد ایران و کشورهای مسلمان شیعی هیئت‌های مذهبی هستند که در چارچوب‌هایی همچون نذر، وقف و دیگر امور خیریه ایفای نقش می‌کنند.

در بیشتر کشورهای توسعه‌یافته، بخش سوم به‌عنوان بخشی بسیار مهم تلقی می‌شود که دولت‌ها خود وارد این‌گونه فعالیت‌ها نمی‌شوند و بخش خصوصی نیز انگیزه لازم برای ورود به حیطه این‌گونه فعالیت‌ها را ندارند که این امر باعث شده تا با زمینه‌سازی‌های بلندمدت و اصلاح ساختارهای اقتصادی، امروزه بخش عظیمی از فعالیت‌های اقتصادی و ارائه خدمات اجتماعی در این کشورها به وسیله بخش سوم انجام می‌شود که همان بخش وقف، نذر و امور خیریه یا به عبارت کلی‌تر بخش غیرانتفاعی است.

سؤال محوری این پژوهش چگونگی تأثیر مؤلفه‌های اقتصادی مؤثر بر حجم نذورات بوده است تا از طریق آن سنجش اثرگذاری نذورات بر سه متغیر کلان ضریب جینی، اشتغال و تولید ناخالص داخلی مشخص شود. از آنجایی که شاخص‌سازی مشخصی برای سنجش مؤلفه‌های اقتصادی اثرگذار بر حجم نذورات در هیئت‌های مذهبی انجام نشده است معادلات ساختاری بر مبنای واریانس، با روش PLS، در چهارچوب مدل اکتشافی انجام گرفت.

نتایج اجرای مدل نشان می‌دهد چهار مؤلفه متغیر پنهانی که مورد بررسی یعنی مؤلفه‌های اقتصادی نذر در هیئت‌های مذهبی، اشتغال، ضریب جینی و تولید ناخالص داخلی با ضرایب آلفای کرونباخ $0/713$ ، $0/954$ ، $0/923$ و $0/911$ و ضرایب پایایی ترکیبی $0/896$ ، $0/74$ ، $0/957$ و $0/92$ ، از سازگاری برخوردارند. همچنین برازش مدل، با استفاده از جذر میانگین مربعات خطاها مورد ارزیابی قرار گرفت که مقدار محاسبه شده آن، $0/194$ ، به معنای برازش خوب مدل است.

نتایج مدل ساختاری-اکتشافی نشان از آن است که عوامل چهارگانه اقتصادی شامل فضای کسب‌وکار در کشور، کاهش تورم، رشد اقتصادی و ثبات سیاست‌های مالیاتی با ضرایب مسیر $0/882$ ، $0/928$ ، $0/51$ و $0/115$ بر میزان رشد نذورات در هیئت‌های مذهبی اثرگذار هستند. با افزایش حجم نذورات و تقویت بخش سوم اقتصاد نیز، سه متغیر کلان و اصلی اقتصاد کشور یعنی اشتغال، ضریب جینی و تولید ناخالص داخلی نیز بهبود می‌یابند؛ به‌طوری‌که ضرایب مسیر اثرگذاری نذورات بر این سه متغیر $0/482$ ، $0/284$ و $0/309$ برآورد شده است. هریک از این سه شاخص کلان اقتصادی نیز بر مؤلفه‌های دیگر اقتصادی مؤثر هستند که ضرایب مسیر هریک از این سه شاخص بر ۲۲ پدیده اقتصادی برآورد و گزارش شده است.

بر این اساس به سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیران اقتصادی توصیه می‌شود در اولویت نخست با تکیه بر حفظ ثبات سیاست‌های مالیاتی و ایجاد رشد اقتصادی، شرایط افزایش حجم نذورات در اقتصاد را ارتقا دهند. این افزایش و ارتقا، به‌طور فزاینده‌ای بر خود متغیرهای اقتصاد اثرگذار خواهد بود که در وهله نخست، نرخ اشتغال در کشور را بالا خواهد برد. این افزایش در اشتغال که خود مطلوب بسیاری از دولت‌هاست موجب می‌شود تا انواع متغیرهای اقتصادی نیز بهبود یابند به‌طوری‌که به ترتیب سه متغیر «افزایش موجودی سرمایه در کشور»، «فراگیری و تسهیل تسهیلات بانکی» و «رفع نواقص و بهبود سیاست‌های مالی کشور» را در بالاترین میزان اثرگذاری، بهبود خواهد بخشید.

دلالت تصریحی اثرگذاری محسوس نذورات بر پدیده‌های اقتصادی را می‌توان در مفهوم درون‌زایی اقتصاد نشان داد. در سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی مؤلفه درون‌زایی اقتصاد یعنی

توجه به ظرفیت‌های درونی و به‌کارگیری این ظرفیت‌ها در اقتصاد کشور است. در مسئله آثار متقابل نذورات و پدیده‌های اقتصادی نیز آنچه بروز و ظهور دارد، استفاده از ظرفیت‌های منطقه‌ای، محلی و داخلی است که در تهیه اقلام اساسی مورد نظر نذورات سعی شود کالاهای داخلی مورد استفاده قرار گیرد. هرچند مصرف کالاهای واسطه‌ای و نهایی ملی و داخلی باید در همه بخش‌های اقتصادی مورد توجه قرار گیرد، اما در بخش سوم اقتصاد به‌ویژه در نهادهای مذهب‌بنیاد و دین‌بنیاد، مشوق‌های غیراقتصادی آن فراهم‌تر است و بستر کنش‌های متولیان اقتصاد را مساعدتر می‌کند.

طبق نتایج این پژوهش چهار عامل فضای کسب‌وکار در کشور، کاهش تورم، رشد اقتصادی و ثبات سیاست‌های مالیاتی، بر افزایش حجم نذورات تأثیر معناداری دارد و موجب بزرگ‌تر شدن اندازه اقتصاد خواهد شد. همچنین، به دلیل ماهیت عملکردی نذورات در بخش سوم، توزیع ثروت نیز بهبود خواهد یافت. نکته مهم سیاستی که باید مورد توجه متولیان بخش سوم اقتصاد از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی تا وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی و وزارت امور اقتصادی و دارایی قرار گیرد، ابتدا جلوگیری از نوسانات مخرب این چهار عامل است و سپس برنامه‌ریزی چهار ساحت و به ترتیب با اولویت‌های بهبود فضای کسب‌وکار در کشور، جلوگیری از بروز ابرتورم‌ها و کاهش تدریجی تورم، جلوگیری از بروز رشدهای منفی اقتصادی و حفظ ثبات و در نهایت ایجاد ثبات نسبی در سیاست‌های مالیاتی کشور است.

همان‌طور که نتایج مدل اجرایی در این پژوهش نشان می‌دهد، اثرگذاری نذورات به عنوان بُعدی از بخش سوم اقتصاد بر عوامل، پدیده‌ها و مؤلفه‌های اقتصادی متعدد و محسوس است و چشم‌پوشی از ایفای نقش این بخش در اقتصاد، نقصان‌ها و ضعف‌هایی از جمله در بهبود سیاست‌های پولی و مالی کشور، رفع موانع قانونی و اجتماعی اشتغال، تولید و عدالت، افزایش موجودی سرمایه در کشور، فراگیری و تسهیل تسهیلات بانکی و کاهش مخارج سرمایه‌گذاری خواهد گذاشت. از سوی دیگر ماهیت چندبعدی بخش سوم اقتصاد (ابعاد فرهنگی، مذهبی، اقتصادی، سیاستی و اجتماعی) همچون نهاد نذر، موجب شده است که تصمیم‌گیران و تصمیم‌سازان متعددی در کشور برای آن وجود داشته باشد و در عین حال متولی واحدی برای آن وجد نداشته باشد. همین امر، سبب ایجاد نابسامانی‌های قانونی، سیاستی و اقتصادی و مالی در این بخش شده و دامنه اثرگذاری و اثربخشی آن را کاهش داده است. ازاین‌رو پیشنهاد می‌شود نهادی مشخص متولی تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری در این حوزه باشد. این نهاد مشخص نیز لزوماً نباید نهادی تأسیسی باشد؛ بلکه می‌تواند یکی از نهادهای موجود با بسترسازی زیرساخت‌های اجتماعی باشد.

منابع

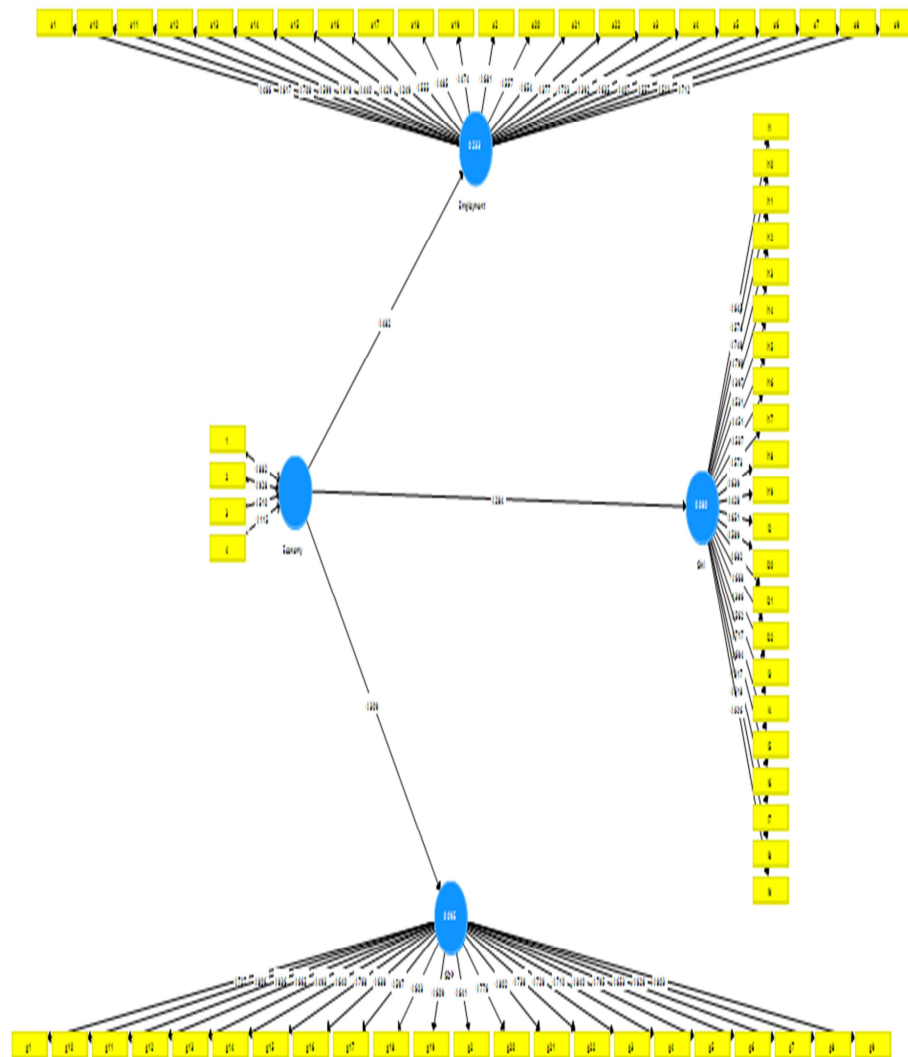
* قرآن کریم.

۱. آذر، عادل و رسول غلامزاده (۱۳۹۵)، مدل‌سازی معادلات ساختاری: کمترین مربعات جزئی (PLS-SEM)، چاپ اول، تهران: نگاه دانش.
۲. ابراهیمی، رقیه (۱۳۸۳)، «نگاهی به نذورات مردم در دوره قاجار»، فصلنامه فرهنگ مردم ایران، ش ۵ و ۶، ص ۱۸۹-۲۰۰.
۳. توکلی‌راد، مهرداد (۱۳۸۷)، شناخت پیامدها و کارکردهای نذر به‌عنوان راهبرد حمایتی اسلام در مناطق روستایی مطالعه موردی روستاهای تابعه شهرستان فومن استان گیلان، کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران، استاد راهنما: دکتر احمد فیروزآبادی.
۴. توکلی‌راد، مهرداد و عبدالحسین کلاتری (۱۳۹۳)، «گونه‌ها و عوامل تأثیرگذار بر وقوع فعالیت‌های نذری در جامعه ایرانی (مطالعه موردی شهر فومن)»، فصلنامه اسلام و مطالعات اجتماعی، سال ۲، ش ۱ (پیاپی ۵)، ص ۷۱-۷۹.
۵. حسن‌زاده دلگشا، سعید (۱۳۷۷)، «یمین در فقه مذاهب اسلامی (مذاهب خمس)»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد فقه و حقوق. دانشگاه قم.
۶. خرمشاهی، بهاء‌الدین (۱۳۹۳)، دانشنامه قرآن و قرآن‌پژوهی، جلد ۲، چاپ ۴، تهران: ناهید.
۷. درخشان، مرتضی و خدیجه نصراللهی (۱۳۹۴)، «تحلیل اثر توسعه بخش سوم اقتصاد بر شاخص‌های اقتصادی و راهکارهای توسعه آن در ایران»، فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد اسلامی، س ۱۴، ش ۵۵، ص ۶۱-۸۸.
۸. ریاحی سامانی، نادر (۱۳۷۸)، وقف و سیر تحولات قانون‌گذاری در موقوفات، شیراز: نوید شیراز.
۹. سبجانی فرد، یاسر (۱۳۹۵)، مبانی و کاربرد تحلیل عاملی و مدل‌سازی معادلات ساختاری همراه با استفاده از نرم‌افزارهای SMART PLS - LISREL - HLM - SPSS - AMOS - ، چاپ اول، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
۱۰. شیروودی، مرتضی و محمدسجاد شیروودی (۱۳۹۶)، «تأثیرات جامعه‌شناختی هیئت‌های مذهبی بر مؤلفه‌های مشارکت سیاسی در جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه پژوهش‌های سیاست اسلامی، س ۵، ص ۸۵-۱۱۲.

۱۱. صادقی، حسین؛ علی شفیعی و میثم فتحی (۱۳۹۱)، «جایگاه نذورات در فقرزدایی از جامعه اسلامی؛ مطالعه موردی ایران ۱۳۸۵-۱۳۸۸»، فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد اسلامی، س ۱۲، ش ۴۵، ص ۵-۳۲.
۱۲. طغیانی، مهدی؛ مرتضی درخشان و خدیجه نصرالهی (۱۳۹۳)، «پیشنهاد مدل نظری جهت صیانت از وقف و امور خیریه در بخش سوم اقتصاد با وجود اطلاعات نامتقارن»، مطالعات اقتصاد اسلامی، س ۷، ش ۱۳، ص ۱۵۳-۱۸۲.
۱۳. عربی، نسرين؛ محسن نوغانی دخت بهمنی و غلامرضا صدیق اورعی (۱۳۹۸)، «جامعه‌شناسی نذر و موانع مسئولیت‌پذیری و مشارکت اجتماعی کنشگران در نذرهای مالی»، فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، ۱۲(۴)، ص ۱۰۵-۱۳۵.
۱۴. موسایی، میثم (۱۳۸۲)، بررسی میزان التزام و اعتقاد شهرهای اصفهان، بهبهان، بندرعباس و تهران به رفتارهای اقتصادی توصیه شده در اسلام، تهران: صبح صادق.
۱۵. محمودی، فرزانه (۱۳۹۷)، بررسی فقهی نذر از دیدگاه فریقین، کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های دینی، علوم اسلامی، فقه و حقوق در ایران و جهان اسلام.
۱۶. نصراللهی، زهرا و فخرالسادات صالحی قهفرخی (۱۳۹۱)، «عوامل مؤثر بر مکان‌یابی شهرک‌های صنعتی با توجه به شاخص‌های توسعه پایدار و اولویت‌بندی آنها با استفاده از اعداد فازی مثلثی»، فصلنامه علمی پژوهشی پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی، سال ۲، ش ۷، ص ۵۱-۶۶.
۱۷. همایون سپهر، محمد (۱۳۸۷)، «زنان میراث‌دار سفره‌های هفت‌سین و نذری»، مجله نجوای فرهنگ، ش ۷، ص ۱-۱۱.
18. Cassel, Claes, Peter Hackl, and Anders H. Westlund (1999), "Robustness of partial least-squares method for estimating latent variable quality structures", *Journal of applied statistics*, 26.4: 435-446.
19. Etzioni, A. (1973), "The third sector and domestic missions", *Public administration review*, 33(4) 314-323.
20. Hair Jr, J. F., Hult, G. T. M., Ringle, C., & Sarstedt, M. (2016), *A primer on partial least squares structural equation modeling (PLS-SEM)*, Sage publications.
21. Hooper, D. U., Chapin, F. S., Ewel, J. J., Hector, A., Inchausti, P., Lavorel, S., ... & Schmid, B. (2005), "Effects of biodiversity on ecosystem functioning: a consensus of current knowledge", *Ecological monographs*, 75(1), 3-35.

22. Lorendahl, B. (1997), "Integrating the public and cooperative/social economy: Towards a new Swedish model", *Annals of Public and Cooperative Economics*, 68(3), 379-395.
23. Lyons, M. (2001), *Third sector: The contribution of non-profit and cooperative enterprise*, in Australia. Allen & Unwin.
24. Mateos-Aparicio, G. (2011), "Partial least squares (PLS) methods: Origins, evolution, and application to social sciences", *Communications in Statistics-Theory and Methods*, 40(13), 2305-2317.
25. Opricovic, S., & Tzeng, G. (2004), "HCompromise solution by MCDM methods: A comparative analysis of VIKOR and TOPSIS", *European journal of operational research*, 156(2), 445-455.,.
26. Olaf Corry (2010), "Defining and Theorizing the Third Sector", in *Rupert Taylor (ed.) Third Sector Research*, Springer, New York.
27. Reyes, F., Cerpa, N., Candia-Véjar, A., & Bardeen, M (2011), "The optimization of success probability for software projects using genetic algorithms", *Journal of Systems and Software*, 84(5), 775-785.
28. Ridley-Duff, R., & Bull, M. (2011), *Understanding social enterprise: Theory and practice*, London: Sage,
29. Ringle, C. M., Wende, S., & Will, A (2010), "Finite mixture partial least squares analysis: Methodology and numerical examples", *In Handbook of partial least squares* (pp. 195-218). Springer, Berlin, Heidelberg.

۷. پیوست یک: شمای کلی مدل در نرم‌افزار Smart PLS

شمای کلی مدل معادلات ساختاری PLS

۸. پیوست دو: نمونه پرسشنامه

موارد چهارگانه زیر چه میزان بر اندازه و حجم نذورات در هیئت‌های مذهبی اثرگذار است؟						
۱	فضای کسب‌وکار در کشور	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۲	کاهش تورم	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۳	نوسانات رشد اقتصادی	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۴	ثبات سیاست‌های مالیاتی	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد

مؤلفه های ۲۲ گانه ای که در زیر مشاهده می کنید، به ترتیب چه میزان از افزایش «اشتغال» کشور تأثیرپذیر هستند؟						
۱	بهبود تکنولوژی بنگاههای داخلی	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۲	سیاستهای اشتغال در کشور	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۳	افزایش موجودی سرمایه در کشور	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۴	بهبود سرمایه انسانی	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۵	رفع موانع قانونی و اجتماعی اشتغال، تولید و عدالت	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۶	افزایش بهره‌وری تولید	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۷	افزایش سطح حداقل دستمزد	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۸	بهبود فرایند خصوصی‌سازی	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۹	فراگیری و تسهیل تسهیلات بانکی	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۱۰	مخارج سرمایه‌گذاری	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۱۱	رفع نواقص و بهبود سیاست‌های مالی کشور	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۱۲	رفع نواقص و بهبود سیاست‌های پولی کشور	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۱۳	رشد حجم پول	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۱۴	سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۱۵	سرمایه‌گذاری غیرمستقیم خارجی (سرمایه‌گذاری پرتفوی)	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۱۶	گردشگری (اعم از گردشگری مذهبی و سایر)	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۱۷	افزایش مخارج دولت	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۱۸	نرخ تعرفه واردات کالاهای نهایی و واسطه‌ای	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۱۹	نوسانات نرخ ارز	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۲۰	جریان سرمایه بین‌المللی	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۲۱	درجه باز بودن اقتصاد کشور (آزادی اقتصادی)	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۲۲	بهبود فضای کسب‌وکار	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد

مؤلفه های ۲۲ گانه ای که در زیر مشاهده می کنید، به ترتیب چه میزان از افزایش «تولید ناخالص داخلی» کشور تأثیرپذیر هستند؟						
۱	بهبود تکنولوژی دستگاه‌های داخلی	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۲	سیاست‌های اشتغال در کشور	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۳	افزایش موجودی سرمایه در کشور	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۴	بهبود سرمایه انسانی	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۵	رفع موانع قانونی و اجتماعی اشتغال، تولید و عدالت	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۶	افزایش بهره‌وری تولید	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۷	افزایش سطح حداقل دستمزد	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۸	بهبود فرایند خصوصی‌سازی	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۹	فراگیری و تسهیل تسهیلات بانکی	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۱۰	مخارج سرمایه‌گذاری	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۱۱	رفع نواقص و بهبود سیاست‌های مالی کشور	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۱۲	رفع نواقص و بهبود سیاست‌های پولی کشور	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۱۳	رشد حجم پول	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۱۴	سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۱۵	سرمایه‌گذاری غیرمستقیم خارجی (سرمایه‌گذاری پرتفوی)	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۱۶	گردشگری (اعم از گردشگری مذهبی و سایر)	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۱۷	افزایش مخارج دولت	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۱۸	نرخ تعرفه واردات کالاهای نهایی و واسطه‌ای	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۱۹	نوسانات نرخ ارز	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۲۰	جریان سرمایه بین‌المللی	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۲۱	درجه باز بودن اقتصاد کشور (آزادی اقتصادی)	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۲۲	بهبود فضای کسب‌وکار	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد

مؤلفه های ۲۲ گانه ای که در زیر مشاهده می کنید، به ترتیب چه میزان از کاهش «ضریب جینی» کشور تأثیرپذیر هستند؟						
۱	بهبود تکنولوژی نگاه‌های داخلی	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۲	سیاست‌های اشتغال در کشور	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۳	افزایش موجودی سرمایه در کشور	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۴	بهبود سرمایه انسانی	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۵	رفع موانع قانونی و اجتماعی اشتغال، تولید و عدالت	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۶	افزایش بهره‌وری تولید	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۷	افزایش سطح حداقل دستمزد	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۸	بهبود فرایند خصوصی‌سازی	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۹	فراگیری و تسهیل تسهیلات بانکی	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۱۰	مخارج سرمایه‌گذاری	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۱۱	رفع نواقص و بهبود سیاست‌های مالی کشور	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۱۲	رفع نواقص و بهبود سیاست‌های پولی کشور	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۱۳	رشد حجم پول	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۱۴	سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۱۵	سرمایه‌گذاری غیر مستقیم خارجی (سرمایه‌گذاری پرتفوی)	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۱۶	گردشگری (اعم از گردشگری مذهبی و سایر)	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۱۷	افزایش مخارج دولت	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۱۸	نرخ تعرفه واردات کالاهای نهایی و واسطه‌ای	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۱۹	نوسانات نرخ ارز	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۲۰	جریان سرمایه بین‌المللی	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۲۱	درجه باز بودن اقتصاد کشور (آزادی اقتصادی)	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد
۲۲	بهبود فضای کسب‌وکار	بی اثر	اثر کم	اثر متوسط	اثر زیاد	اثر خیلی زیاد